

İbrahim Halil Ekşi – Berna Doğan

Korrupció és pénzügyi fejlettség

Kelet-európai és közép-ázsiai országokról szóló értékelés

ÖSSZEFOGLALÓ: A korrupció és a pénzügyi piacok közötti kapcsolat tanulmányozása és annak pénzügyi rendszerre gyakorolt hatásainak vizsgálata sok kutatót vonzott az elmúlt években. A pénzügyi piacokra gyakorolt hatás megértése különösen a feltörekvő országok számára fontos. Ez a cikk 19 kelet-európai és közép-ázsiai országban vizsgálta meg – az általánosított momentumok módszerének (GMM) megközelítésével – a 2012-től 2017-ig terjedő időszakban a korrupcióészlelési index (CPI), a kormány mérete, a nyitottság és a GDP pénzügyi fejlettségre gyakorolt hatását. Az eredmények arra utalnak, hogy nincs kapcsolat a korrupció szintje és a pénzügyi fejlettség között.

KULCSSZAVAK: korrupcióészlelési index, pénzügyi fejlődés, GMM

JEL-KÓDOK: G15, G18, G19

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_2_3

Az elmúlt három évtized során több olyan nemzetközi szervezet, kormány, civil és egyéb szervezet is célba vette a korrupciót, amelyek felismerték, hogy milyen súlyos veszélyeket rejt magában a politikai, gazdasági és társadalmi életre nézve. Az érdeklődés oka, hogy a gazdasági és társadalmi korrupció költsége nagyon sok felet érint. A legjelentősebb hatás a befektetések és a gazdasági növekedés területén észlelhető.

A korrupciónak többféle meghatározása létezik. A legrövidebb definíció szerint a korrupció nem más, mint a közhatalommal való visszaélés személyes haszonszerzés céljából (Park, Khanoi, 2017). Egy másik megfogalmazás sze-

rint a korrupciót a kormánytisztviselők tisztességtelen vagy törvénybe ütköző magatartásaként is meg lehet határozni (Shumetic, Watabaji, 2019). A Világbank definíciója szerint a korrupció „A közhatalom önös érdekből való használata” (Világbank, 2000). A legújabb fejlemények fényében már nagyon nehéz a korrupciót kizárólag a közhatalommal magyarázni. Tágabb értelemben véve és nem csak a közhatalomra korlátozva, a korrupciót úgy is kifejezhetjük, mint „bármely felelősséggel való visszaélés személyes érdekekből” (Özbaran, 2003). A felelősségre vonhatóság a korrupció elleni harc egyik leghatásosabb eszköze, mivel mindenkit elszámoltathatóvá és felelősségre vonhatóvá tesz a tevékenységeik kapcsán. Ezenfelül a hatékonyság hiánya is a korrupció melegágya lehet, hiszen ha egy tevékeny-

Levelezési e-cím: eksihalil@gmail.com

dogan.brn@gmail.com

ség eredménye nem fontos, akkor nem szúr-nak szemet a korrupció okozta veszteségek sem (Pulay, Lucza, 2018).

A korrupció szűkebb meghatározását jelen-tő megvesztegetésen és zsaroláson kívül a kor-rupció megnyilvánul még az összejátszásban, a mutyizásban, a nepotizmusban, a csalásban, a megtévesztésben, a sikkasztásban, a kormány-hatalommal való visszaélésben és egyéb kap-csolódó tevékenységekben is. A korrupció és a fejlődés összefüggéseinek szakirodalmában szé-les körben elfogadott, hogy a korrupció káro-san hat többek között a vállalkozók beruházási kedvére, a kormányzati kiadások összetételére, a humántőke felhalmozódására, a külföldi köz-vetlen beruházások beáramlására, a nemzetközi segítségnyújtás hatékonyságára, és ezáltal hátrál-tatja a gazdasági növekedést (Chen et al., 2015).

A korrupció helyi jellegű probléma, amely rengeteg nem kívánatos következményt von maga után, főleg a feltörekvő országokban (Anaere, 2014; Chen et al., 2015). Ennek oka az uralkodó környezet, amelyet a jogállamiság hiányosságai, a nem hatékony igazságszolgá-ltatási rendszer, a gyenge prudenciális szabályo-zás és a jó kormányzás szempontjából kriti-kus intézmények elégtelen fejlettsége jellemez (Anaere, 2014). Ezenfelül ezek az országok jel-lemzően fejletlen tőzsdépiaccal rendelkeznek és a finanszírozási hozzáférést a legtöbb esetben a bankrendszer biztosítja. *Chen et al.* (2015) sze-rint például a korrupció több fejletlen gazda-ságot érint, mint fejlettet. Ebből kifolyólag a korrupcióészlelés pénzügyi piacokra gyakorolt hatásának megértése segíthet a szabályozó szer-veknek felvenni a harcot a korrupcióval szem-ben, csökkenteni annak mértékét, valamint fej-leszteni a pénzügyi intézményeket és elősegíteni a gazdasági növekedést. Amikor ezekben az or-szágokban a pénzügyi piacoknak az ország gaz-daságára gyakorolt hatását is figyelembe vesz-zük, a korrupció hatása még fontosabbá válik.

A bankok vitathatatlanul a pénzügyi piacok fontos részét képezik: a gazdaság éltető eleme-

iként biztosítják a pénzügyi források legna-gyobb részét a gazdaság számára, főként a kö-zepes jövedelmű országokban. A bankszektor hatékonysága alapvetően befolyásolja a gazda-sági növekedést, főleg a kevésbé fejlett orszá-gokban (Chen et al., 2015).

A korrupcióészlelés pénzügyi intézményekre gyakorolt hatásának elemzése fontos, mivel az ezt a kapcsolatot befolyásoló tényezők ismere-te segítheti a központi hatóságokat a korrupció csökkentését szolgáló eszközök azonosításában. Az említett okok folytán számos empirikus ta-nulmány született a 2000-es évek óta azzal a céllal, hogy a közszférában jelenlévő korrup-ció meghatározó tényezőit, valamint gazdasági és politikai következményeit vizsgálja. A kor-rupció és a fejlődés összefüggésében megvaló-sult jelentős számú kutatás ellenére korlátozott azoknak a műveknek a száma, amelyek a kor-rupcióészlelésnek a pénzügyi közvetítésben ját-szott szerepét helyezik a fókuszba. Azonban a korrupció pénzügyi piacok fejlődésére gyako-rolt hatásait alátámasztó bizonyítékok továbbra is ellentmondásosak és homályosak.

Bár a korrupció olyan változó, amelyet nem lehet közvetlenül mérni, az utóbbi években több szervezet számos országot lefedő, felmé-réseken alapuló korrupciós mutatókat készí-tett a korrupció szintjének minőségi megha-tározása érdekében. Olyan intézmények és szervezetek, mint az Economist Intelligence Unit, a Political Risk Services Inc., a Political & Economic Risk Consultancy, a Világbank, a Price Waterhouse Coopers, a Világgazdasá-gi Fórum, a Freedom House és a Transparency International, rendszeresen tesznek közzé ku-tatásokat a korrupció észlelt szintjéről. Az egyik legszélesebb körben ismert mutató a kor-rupcióészlelési index (Corruption Perception Index, CPI), amelyet a Transparency Inter-national által közzétett korrupcióészlelési index vitathatatlanul a korrupcióészlelés mérésének legsikeresebb eszköze. Az országok CPI sze-

rint elért eredményét ma már a GDP-növekedés mértékével vagy a közvetlen tőkebefektetés értékével együtt tárják a nyilvánosság elé (Németh et al., 2019).

Ez az érv tudásbeli hiányt jelez és a pénzügyi intézmények és a korrupció közötti kapcsolat további vizsgálatát teszi szükségessé. Ezért megvizsgáljuk a korrupcióészlelés banki teljesítményre gyakorolt hatását, főként a kelet-európai és közép-ázsiai régió tekintetében.

Több ok is szól amellett, hogy ezeket az országokat válasszuk. Először is, ezek a nemzetek nagyobb eséllyel vannak kitéve a korrupcióészlelés negatív hatásainak, és ezekben az országokban világviszonylatban magas a banki és pénzügyi válságok előfordulási gyakorisága. Másodszor, ezekben az országokban korlátozott számú tanulmány áll rendelkezésre a korrupcióészlelés pénzügyi vonatkozásairól. Ezt követően, amikor mintavétel mellett döntöttünk, a CPI alkalmazása miatt a Transparency Internationalt követtük. Végezetül, ezeknek az országoknak a banki rendszerei sok hasonlóságot mutatnak.

A tanulmány gazdagítja a meglévő szakirodalmat a korrupcióészlelés kelet-európai és közép-ázsiai országok banki teljesítményre gyakorolt hatásának vizsgálatával.

A tanulmány következő részében rövid áttekintést adunk a korrupcióészlelés vonatkozásairól. A harmadik rész empirikus szempontból elemzi a korrupció tőzsdepiacra és banki fejlődésre gyakorolt hatását. A negyedik rész a leíró statisztikákat és az alkalmazott kutatási módszertant mutatja be. Az ötödik részben a regresszió eredményeit ismerhetik meg, és következtetések zárják a tanulmányt.

A KORRUPCIÓÉSZLELÉS VONATKOZÁSAI

A korrupcióészlelés gazdaságra gyakorolt hatásaival kapcsolatban kétfajta megközelítés létezik. A „homokszem a gépezetben” (*sand the wheel*) hipotézis szerint a korrupció

negatív hatással bír a gazdaságra, míg az „olaj a gépezetben” (*grease the wheel*) elmélet azt állítja, hogy a korrupció pozitív irányban hat a gazdaságra.

A korrupció különféle módokon befolyásolja a pénzügyi intézményeket. A magánszektor számára nagyon fontos a kiszámítható gazdasági környezet. A befektetők mindaddig befognak fektetni, amíg meg vannak róla győződve, hogy a befektetések és vállalkozásaik megtérülnek. Ebből kifolyólag helyre kell állítani a fogyasztók és befektetők pénzügyi piacokba vetett bizalmát. Ez a folyamat azonban nagyon sok esetben lassú, és így sok kis gazdaság, ipar és kisvállalkozás számára folyamatos küzdelmet jelent a jövedelmezőségi küszöb elérése.

Másrészt a szigorú felügyeleti és jogi intézmények növelhetik a banki hitelezési rátákat azzal, hogy biztosítják a hitelszerződések teljesítését és a bankok védelmét az adósok nemteljesítése ellen. Ezzel ellentétben a jogi intézmények korrupciója esetén a bankok számára bizonytalanná válik a szerződések végrehajthatósága és teljesíthetősége, kétséggé válik a tartozások behajtása az adósok nemteljesítése esetén (Ahmad, 2013). A korrupció hozzájárul a bankok bizonytalanságához: csökkenti azok bíróságokba vetett bizalmát és a felvett hitelekre kivetett egyfajta adóként funkcionál (Weill, 2011).

A korrupció miatti egyre növekvő költségek fedezése érdekében belföldi és külföldi hitel felvételt alkalmaznak, a kamatok megnövekednek és az ország kockázati szintje megnövekszik. Ez a folyamat, amely negatívan hat a közvetlen és közvetett beruházási lehetőségekre, kikövezi az utat a külföldi tőke kiáramlásához az országból (Erkal et al., 2014).

A korrupció a hitelek helytelen kihelezéséhez vezethet, megnövelve a cégek nemteljesítésének valószínűségét a tőkeköltség emelkedése és a vállalati hitelfelhasználás hatékonyságának csökkenése miatt. A gyenge esz-

közminőséggel rendelkező bankok rosszul fognak működni és fokozottabban ki lesznek téve a válság kockázatának (Son et al., 2017). Minél korruptabb egy ország, annál több kockázatnak van kitéve a bankrendszer. A korrupció jelenléte tovább növeli a bankok kockázati tolerancia-szintjét (Chen et al., 2015).

A magas szintű korrupció a gazdaságokban megnöveli a korrupcióészlelést a kormányzás kulcsfontosságú intézményeiben, és következésképpen növeli a bankok bizonytalanságát a bíróságok szerződéses kikényszerítésére vonatkozó képességét illetően. Ez pedig csökkentheti a vállalati hitelezés ösztönző erejét a bankok számára. Másrészt, a bankvezetőknek a hitelezési piac bizonytalanságából fakadó kockázatkörülélése csökkentheti a banki hitelezést, ezáltal pedig arra készítheti a hitelre várókat, hogy kétségbeesett és gyakran törvénytelen módokon vegyenek fel hiteleket a bankoktól (Anaere, 2014). A gazdasági válság után súlyos csökkenés volt tapasztalható a banki hitelezés területén, és a korrupciónak fontos szerepe lehet a bankok hitelezési attitűdjének formálásában (Toader et al., 2018).

A korrupció egy másik vetületének a földrajzi elhelyezkedéshez van köze. Empirikus bizonyítékok tanúsága szerint pozitív összefüggés áll fenn az egyes országokban vagy régiókban jelentkező korrupció és a szomszédos országokban vagy régiókban jelentkező korrupció között (Gründler, Potrafke, 2019).

Egyrészt a korrupcióészlelés akadályozhatja a hitelezés növekedését és megnövelheti az adósok nemteljesítésének valószínűségét a hitelek költségeinek növelésével, másrészt viszont a magasabb termelékenységi rátával és hatékonysággal rendelkező cégek magasabb összegű megvesztegetést ajánlhatnak fel, és nagyobb eséllyel kapnak több hitelt (Chen et al., 2015).

A korrupció megnövelheti a bankok kockázati érzékenységét a pénzeszközök helytelen kihelyezése miatt (jó projektek helyett rossz

projektek számára), azonban segídezhet a legalacsonyabb költségű cégek kiszűrésében, és a tőkeelosztás hatékonyságának növelésében (Chen et al., 2015).

A mérés nehézségei állnak a mérés szükségességével szemben. Ezt követően észlelésalapú, tapasztalaton alapuló, külső (szakértői) értékelésen alapuló és közigazgatási adatok használatán alapuló korrupciómérési módszerek alakultak ki (Németh et al., 2019).

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A szakirodalomban számos vonatkozó tanulmány született. Ezen tanulmányok döntő többsége a korrupcióészlelés és a pénzügyi fejlettség közötti kölcsönhatások gazdasági növekedésben és fejlődésben tapasztalható következményeit vizsgálja.

Az utóbbi időben azonban született néhány olyan tanulmány, amelyek a pénzügyi intézmények és a korrupcióészlelés közötti kapcsolatot helyezik a középpontba. A banki tőkeelosztás kapcsán súlyos akadályt jelent a korrupcióészlelés kérdésköre és annak a bankok kockázatvállalására, a tőzsdepiac teljesítményére, a bankok teljesítményére és banki hitelezésre gyakorolt hatása, amely számottevő érdeklődésre tett szert akadémiai körökben.

Számos tanulmány vizsgálta a korrupcióészlelésnek a tőzsdepiaci fejlődésre (Ayaydin, Baltacı, 2013; Ming et al., 2018) és a bankszektorra gyakorolt hatásait (Weill, 2011; Ahmad, 2013; Arshad, Rizvi, 2013; Anaere, 2014; Chen et al., 2015; Son et al., 2017; Toader et al., 2018; Nurhidayat, Rokhim, 2018; Ali et al., 2019; Bolarinwa, Soetan, 2019; Ozili, 2019). Néhányat ezek közül a következőkben röviden bemutatunk. Ng (2006) tanulmányának célja a korrupció kötvény- és tőzsdepiacokra gyakorolt lehetséges hatásainak összegzése volt. Megállapította, hogy a korrupciót a nemzetközi pénzügyi piacokon magasabb vál-

latali hitelfelvevési költségekkel, alacsonyabb részvényértékeléssel és gyengébb vállalatirányítással azonosítják.

Weill (2011) a korrupció banki hitelezésre gyakorolt hatásait elemzi országszinten és a bankok szintjén egyaránt. Az országszinti regresszioelemzésekben nyert eredmények negatív összefüggést állapítottak meg a korrupció és a banki hitelezés között, amely tovább lassítja a banki és gazdasági növekedést. A korrupció azonban felpuhítja a finanszírozási csatornákat és növeli a bankok kockázatvállalását. Összességében a tanulmány arra a következtetésre jut, hogy az alacsony korrupciót célzó szabályzatok csökkenthetik a banki kockázatot, ami így növeli a banki hitelezést és a bankok stabilitását.

Az előzőekhez hasonlóan *Park* (2012) is a korrupció banki stabilitásra és gazdasági növekedésre gyakorolt hatását elemezte a 2002 és 2004 közötti periódusban. Az első megállapítása szerint a korrupciós gyakorlatok rontják a bankszektor eszközminőségét, ami csökkenést okoz a banki hitelezésben. Ez tovább növeli a hitelezési kockázatot, a bankszektor sebezhetőségének és a bankokban fennálló pénzügyi feszültségek egyébként is magas szintjét. Második megállapítása szerint a bankszektorban jelenlévő korrupció növeli a nem teljesítő hitelek számát, amelyek csökkentik a gazdasági növekedés ütemét. Ezenfelül a korrupciós gyakorlatok negatívan befolyásolják a banki finanszírozást is, ami rontja a belföldi beruházások mértékét, és ennek következtében a gazdasági növekedést.

Arshad és Rizvi (2013) a korrupció iszlám bankok jövedelmezőségére gyakorolt hatását vizsgálták erősen korrupciós országok bankjai vonatkozásában 2000 és 2010 között. A legkisebb négyzetek módszer szerinti panel regressziós eredmények alapján a korrupció kiemelkedően pozitívan hat a bankok jövedelmezőségére. Az eredmények alapján okunk van azt feltételezni, hogy a bankok szép hasznot húznak a korrupcióból az országban.

Ayaydin és Baltacı (2013) a korrupció és a bankszektor fejlettségének a tőzsdepiac fejlettségére gyakorolt hatását vizsgálták 42 fejlődő gazdaság 1996 és 2011 közötti paneladatai alapján. Megállapításaik azt sugallják, hogy negatív összefüggés van a korrupció szintje és a pénzügyi rendszer fejlődése között.

Anaere (2014) a korrupció banki hitelezésre gyakorolt hatását elemezte a szubszaharai afrikai országokban regionális korrupciós adatok és banki szintű hitelezési adatok alapján. Az eredmények azt jelzik, hogy a korrupció hátrányosan befolyásolja a banki hitelezést.

Chen et al. (2015) a korrupciónak a bankok kockázatvállalására gyakorolt hatását vizsgálta, 35 fejlődő gazdaság több mint 1200 bankjának adatai alapján a 2000-tól 2012-ig tartó periódusban. Ellentmondásmentes bizonyítékokat találtak arra vonatkozóan, hogy a magas szintű korrupció növeli a bankok kockázatvállalását.

Bougatef (2016) az észlelt korrupció banki teljesítményre kifejtett hatásait elemezte Tunéziában a 2003–2014-et lefedő intervallumban a GMM-módszer használatával. A tanulmány eredményei azt sugallják, hogy a korrupció észlelt szintje pozitív befolyással bír a banki teljesítményre, míg a korrupció szintjében bekövetkező növekedés a bankok teljesítményének növekedését idézi elő.

Son et al. (2017) a korrupció bankrendszer megbízhatóságára kifejtett hatását vizsgálta, 6 régió összesen 102 közepes jövedelmű országának adatait alapul véve. A megállapítások szerint a korrupció rontja a bankrendszerek megbízhatóságát ezekben az országokban. Ebből az következik, hogy a megnövekedett korrupció növeli a bankok kockázatvállalási hajlandóságát és a nemteljesítő hitelek számát, ami miatt megnő a válságok kialakulásának valószínűsége.

Nurhidayat és Rokhim (2018) a korrupció, a korrupcióellenes bizottságok és a kormányzati intézkedések bankok kockázatvállalására gyakorolt hatását elemezte indonéz, maláj, thai és

dél-koreai bankok 1995 és 2016 közötti adatai alapján. Az eredményeik vitathatatlan bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy a magas szintű korrupció és a válsághelyzetben hozott kormányzati intézkedések növelni fogják a bankok kockázatvállalását.

Toader et al. (2018) GMM-bebecslések alapján vizsgálta a korrupció bankok stabilitására gyakorolt hatását 17 közép- és kelet-európai ország 144 kereskedelmi bankjának nyolcéves időszakot felölelő, 2005 és 2012 közötti adatait alapul véve. Az elemzés rámutatott, hogy az alacsony korrupció pozitívan hat a bankok stabilitására, kisebb hitelvesztéséget eredményez és mérsékelt hitelezési növekedést idéz elő.

Ozili (2019) a bankok jövedelemsimítását vizsgálta Afrikában, a korrupció jövedelemsimításban betöltött szerepére fókuszálva, 302 afrikai bank 2004 és 2013 közötti adatait alapul véve, a GMM-módszer alkalmazásával. A tanulmány fő üzenete, hogy a korrupció jelentős és pozitív összefüggésben áll az afrikai bankok körében tapasztalható jövedelemsimítással.

Bolarinwa és Soetan (2019) a korrupció banki jövedelmezőségre gyakorolt hatását vizsgálták magas korrupciós szinttel rendelkező országokból és a legkevésbé korrump országokból 2011 és 2017 között vett minták alapján. Egy GMM-módszert alkalmazó rendszert használtak. Az empirikus eredmények azt mutatták, hogy a korrupció fontos szerepet tölt be a kereskedelmi bankok jövedelmezőségének magyarázatában mind a fejlett, mind a fejlődő országokban. Bár a fejlődő országokban egyes hatásokkal járt, pozitív hatásokat kizárólag a fejlett országokban azonosítottak.

Ali et al. (2019) a korrupció banki stabilitásra gyakorolt hatását vizsgálja a pakisztáni bankrendszerben panel kointegrációs tesztek alkalmazásával. 24 kereskedelmi bankot használtak mintaként (ebből 5 iszlám és 19 hagyományos bank) a 2007 és 2015 közötti periódusban. Megállapításaik szerint a korrupció pozitívan hat a bankok stabilitására.

Németh et al. (2019) a legismertebb korrupcióészlelési index számításának módszertani megfelelőségét vizsgálták. Tanulmányuk rámutatott, hogy bár a kompozit indexbe számos indikátort bevon, a CPI nem él olyan eszközökkel, amelyekkel objektív módon lehetne mérni a korrupciós kockázatokat, kontrollokat és nem vizsgálja a korrupció visszaszorításáért felelős szabályozási környezetet, intézményrendszert sem. Ezért olyan, fejlődést támogató mérési rendszerekre van szükség, amelyek a korrupció visszaszorításában hatékonyan alkalmazhatók.

Ezekon a tanulmányokon felül születtek még a korrupció különböző vonatkozásaival kapcsolatos tanulmányok, beleértve a tőkekiáramlást (Mwangi et al., 2019; Aloui, 2019), a politikai instabilitást (Ercal et al., 2014; Kaplan és Akçoraoğlu, 2017; Shumetie és Watabaji, 2019), az államadósságot (Apergis és Apergis, 2019) és a gazdasági növekedést (Frolova et al., 2019; Gründler és Potrafke, 2019; Tidiane, 2019). Ahogy a szakirodalom mutatja, az ebben a témában írt tanulmányok általában a bankszektort helyezik a fókuszba, és kevésbé foglalkoznak a tőzsdepiaccal. Tanulmányunkban, a teljesség jegyében a bankszektor és tőzsdepiaci mutatók különválasztása helyett az országok gazdasági fejlettségét vizsgáljuk. A gazdasági fejlettség minden pénzügyi intézményre vonatkozik, beleértve a bankszektort és a tőzsdepiacot is. Ezenkívül nem született még a szakirodalomban olyan tanulmány, amely az általunk vizsgált országokat helyezné fókuszba. Tanulmányunkkal szeretnénk hozzájárulni a szakirodalomhoz ezen országok vonatkozásában.

ADATOK ÉS MÓDSZERTAN

A korrupcióészlelés Kelet-Európa és Közép-Ázsia gazdasági fejlődésére gyakorolt hatását panelregressziókkal vizsgáljuk. A vizsgált országok listáját a *Függelékben* tettük közzé.

A paneladat-elemzés használata az összehasonlító módszereknél fennálló helyzethez képest bizonyos előnyöket nyújt az idősorok és a keresztmetszeti elemzések használata, az adatminőség és az elemzők számának növekedése miatt, és ezáltal nagyobb rugalmasságot biztosít (Baltagi, 2005).

A tanulmányban 19 ország különböző forrásokból beszerzett éves adatait használtuk fel, és a minta a 2012-től 2017-ig tartó időszakot fedte le. Néhány változó 2018. évi adatai még nem kerültek közzétételre, ezért a mintavételi időtartam 2017-ig tart. Mivel néhány változó esetében hiányosak a rendelkezésre álló adatok, a mintanagyság növelése érdekében kiegyensúlyozatlan paneladat-elemzést alkalmaztunk.

A mintaválasztást a kelet-európai és közép-ázsiai országok elmúlt években tapasztalt gyors gazdasági fejlődése indokolja. A makrogazdasági és bankszektorral kapcsolatos információkat és adatokat a World Development Indicator adatbázisból nyertük. Ezzel egy időben a korrupcióészleléssel kapcsolatos adatok a Transparency Internationaltól származnak.

A kutatók a gazdasági növekedést három kiemelkedő korrupciós mérésre regresszálták: az International Country Risk Guide (ICRG) indexére, a World Governance Indicatorsre (WGI) és a Transparency International korrupcióészlelési indexére (CPI). A CPI-t tartják széles körben a korrupció mérésére legalkalmasabb mutatónak, mivel az ICRG-index a korrupció helyett inkább a korrupcióval járó beruházási kockázatokat méri, és a WGI „Control of Corruption” alkomponensét több módszertani problémával kapcsolatban is bírálták (Gründler, Potrafke, 2019). Jelen tanulmányban a korrupció mérésére a korrupcióészlelési indexet (CPI) alkalmaztuk.

A Transparency International 1995 óta minden évben közzéteszi a korrupcióészlelési index eredményeit, amelyet a korrupcióészlelés mérésére céljából hoztak létre. A CPI kompo-

zit index értékét 13 adatforrás felhasználásával számítják ki, amelyek között közvetlenül hozzáférhető, illetve csak kereskedelmi forgalomban hozzáférhető adatforrások egyaránt megtalálhatók (Németh et al., 2019).

Megjegyezzük, hogy a korrupcióészlelési index (CPI) a Transparency International által bevezetett pontozó és rangsoroló rendszer. Az index megállapítja a korrupció mértékét, és elhelyezi azt egy 0-tól (magas szintű korrupció) 10-ig (alacsony szintű korrupció) terjedő skálán, amelyen a 0 magas, míg a 10 alacsony szintű korrupciót jelez az adott országban. Az eredmények értelmezésének leegyszerűsítése érdekében átalakítjuk az indexet olyan módon, hogy a magasabb érték magasabb korrupciót jelöljön. A CPI korrupciós mutató a korrupció egyik leggyakrabban alkalmazott mérője a korrupcióval kapcsolatos empirikus szakirodalomban, ezt használja többek között Ayaydin és Baltacı 2013; Anaere 2014; Ming et al., 2018; Gjeçi és Marinč 2018; Toader et al., 2018; Nurhidayat és Rokhim 2018; Tidiane 2019; Ozili 2019; valamint Gründler és Potrafke 2019; Ali et al., 2019. A CPI a 2012-es évet megelőző egyes években különböző összetevőkre és időtartamokra vonatkozó adatokat tartalmazott az egyes kontinenseken észlelt korrupció mérésére. Jelen tanulmányban a 2012 utáni adatokat helyeztük előtérbe, mivel a CPI korábbi verziói időben nem összehasonlíthatók.

A modell a következő:

$$FD_{it} = \beta_0 + \beta_1 FD_{i(t-1)} + \beta_2 CPI_{it} + \beta_4 GOVERN_{it} + \beta_5 OPEN_{it} + \beta_6 GDP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

ahol az $i = 1, 2, \dots, N$ és $t = 1, 2, \dots, T$, ahol β_0 az országspecifikus fixhatást jelöli, az ε_{it} pedig egy idioszinkratikus hibatarag. A modellben az FD a pénzügyi fejlettségi indexet jelöli, a CPI a korrupcióészlelési index, a GOVERN a végső fogyasztási célú kiadások alapján mért kormány méret (a GDP százalékában), az OPEN

az áruk és szolgáltatások importjával mért nyitottságot jelöli (a GDP százalékában), míg a GDP a bruttó hazai termékben beálló változás mértékéként definiált növekedési ráta.

A pénzügyi fejlettségi mutatót egy szabványos, három lépésből álló megközelítéssel állapítják meg, amely a többdimenziós adatok egyetlen összefoglaló mutatóba való tömörítéséről szóló szakirodalomban található:

- a változók normalizálása,
- a normalizált változók aggregálása sajátos funkcionális kiterjedést képviselő al-indexekbe,
- az al-indexek aggregálása a végső indexbe (az IMF és Világbank adatbázisa).

A meglévő empirikus tanulmányok nem veszik figyelembe ezt a többdimenziójú megközelítést a pénzügyi fejlettségi index meghatározásánál.

Jelentős mennyiségű szakirodalom született a pénzügyi fejlettség gazdasági növekedésre, egyenlőtlenségre és gazdasági stabilitásra gyakorolt hatásának becslése tárgyában. Az empirikus tanulmányok jellemzően a pénzügyi mélység két mértékének használatával állapítják meg hozzávetőlegesen a pénzügyi fejlettséget: a magánszektorbeli hitelek GDP-hez viszonyított aránya vagy a tőzsdépiac kapitalizációjának GDP-hez viszonyított aránya. Ezek a mutatók azonban nem veszik figyelembe a pénzügyi fejlettség összetett többdimenziójú jellegét. E hiba kijavítása érdekében létrehozták a pénzügyi fejlettségi indexet az IMF „A pénzügyi mélység újragondolása: Stabilitás és növekedés a fejlődő piacokon” című belső vitaanyagához. Az index összefoglalja, hogy milyen fejlettek a pénzügyi intézmények és pénzügyi piacok a

- mélységüket (méret és likviditás),
- hozzáférhetőségüket (az egyének és cégek hozzáférése a pénzügyi szolgáltatásokhoz),
- hatékonyságukat (az intézmények mennyire tudnak alacsony költségek mellett, fenntartható jövedelemmel biztosítani

pénzügyi szolgáltatásokat és milyen a tőkepiacok aktivitásának szintje) illetően.

Ebben a kontextusban összesen kilenc mutatót hoztak létre, amelyek azt hivatottak mérni, hogy a pénzügyi rendszerek hogyan fejlődnek az egyes országokban a különböző absztrakciós szinteken. A hat alsóbb szintű al-indexet a pénzügyi intézmények és pénzügyi piacok mélységét, hozzáférhetőségét és hatékonyságát mérő mutatók listája alapján hozták létre. Az al-indexek az alábbiak: FID, FIA, FIE, FMD, FMA és FME, ahol az I és az M intézményeket és piacokat jelölnek, míg a D, A és E mélységet, hozzáférhetőséget és hatékonyságot jelentenek. Ezek az al-indexek két felsőbb alcsoportba oszthatók, az FI-be és az FM-be, amelyek azt mérik, hogy általánosságban véve milyen fejlettek a pénzügyi intézmények és a pénzügyi piacok. Végül az FI és FM al-indexeket a pénzügyi fejlettség általános mértékéként aggregálják az FD mutatóban (Svirydzienka, 2016).

Jelen tanulmány a kelet-európai és közép-ázsiai országok pénzügyi fejlettségi mutatójának meghatározásához kiegészíti a meglévő szakirodalmat a pénzügyi fejlettség IMF-adatbázis által javasolt összes dimenziójával (mélység, hozzáférhetőség, hatékonyság és stabilitás). Azért esett a választásunk a pénzügyi fejlettségi mutatóra, mert képes megragadni a pénzügyi fejlettség több különböző dimenzióját. A mutató aggregálja a pénzügyi intézmények mutatóját és a pénzügyi piacok mutatóját.

A késleltetett függő változók fényében *Arellano és Bond* (1991) a differencia általánosított momentumok módszere (Generalized Method of Moments – GMM) becslés használatát javasolják. A differencia-GMM-becslés kiveszi a fixhatásokat az adatok megváltoztatásával, az endogenitás problémáját pedig késleltetett értékek instrumentumként való használatával oldja meg. Egy későbbi tanulmányban *Blundell és Bond* (1998) rámutat, hogy a

differencia-GMM-módszer rosszul teljesít, különösen a véletlen bolyongásszerű változóknál – a késleltetett szintek nem megfelelő instrumentumok az első differenciált változók számára. Ezenkívül amikor az időtartamok száma alacsony és a függő változó fokozottan perzisztens, a differencia-GMM nagy minta torzításnak lehet kitéve (Alonso-Borrego, Arellano, 1999). Ebben a tanulmányban az időtartam (T: 2012-től 2017-ig évente) a használt adathalmazban kisebb, mint a bankmért (N:19 ország). Éppen ezért – Arellanót és Bover (1995) valamint Blundell és Bondot (1998) követve – mi is a rendszer-GMM-becslés használatával mutatjuk be az eredményeket. A rendszer-GMM-becslés a késleltetett

szintek és a késleltetett differenciák használatával nagyobb hatékonyságot eredményez.

Eredményeinket mind a differencia-, mind a rendszer-GMM-becsléseket alkalmazva mutatjuk be, az eredmények robusztusságának hangsúlyozása érdekében. Először is bemutatjuk a változókra vonatkozó leíró statisztikákat és korrelációt.

Az 1. táblázatnál a pénzügyi fejlettségi mutató átlaga, amely a tanulmány tárgyát képező országok függő változója, körülbelül 0,25. Ahogy az 1. táblázat is mutatja, az észlelési indexként alkalmazott korrupcióészlelési index legmagasabb értéke 9, a legalacsonyabb pedig 3.

A 2. táblázatban a változók közötti korrelációkat mutatjuk be. A pénzügyi fejlettségi

1. táblázat

A VÁLTOZÓK LEÍRÓ STATISZTIKÁI

	FD	CPI	GOVERN	OPEN	GDP
Átlag	0,254569	6,447368	87,05992	48,47138	5463,5650
Maximum	0,519036	9,000000	129,91540	95,27174	16 007,0900
Minimum	0,073776	3,000000	21,01897	14,87111	802,5180
Szórás	0,113598	1,624438	17,69396	16,68275	3 379,1870
Megfigyelések száma	102	114	109	114	114

Forrás: saját szerkesztés

2. táblázat

KORRELÁCIÓS MÁTRIX

Correlation	FD	CPI	GOVERN	OPEN	GDP
FD	1,000000				
CPI	0,704474	1,000000			
GOVERN	-0,277883	-0,116039	1,000000		
OPEN	-0,497511	-0,360802	0,561563	1,000000	
GDP	0,682320	0,446132	-0,628569	-0,566547	1,000000

Forrás: saját szerkesztés

mutató változó pozitívan korrelál a korrupcióval, de negatívan a kormányok méretével és nyitottságával. Továbbá, a pénzügyi fejlettségi mutató változó pozitívan korrelál a GDP növekedésével. A változók között megfigyelt legmagasabb korreláció az FD és CPI között volt (0,704). A többi korrelációs érték alacsonyabb ennél az értéknél.

A 3. táblázat az Arellano-Bond (1991) és Arellano-Bover (1995) GMM-becslések alkalmazásával kapott elemzési eredményeket mutatja be, amelyeket gyakran és széles körben használnak a dinamikus panel kapcsán született szakirodalomban.

A változók hatékonyságának mérésében a J-teszt (más néven Sargan-teszt) értelmetlen,

és a nullhipotézis elfogadása azt jelzi, hogy a változók elegendők és érvényesek, de nagyobb megbízhatóságot adnak a modellnek. Mivel a J-statisztikai valószínűségi érték értelmetlen mindkét modellben, az alkalmazott független változókat tekintjük szignifikánsnak. Továbbá az AR (2) Arellano- és Bond-teszt p-értéke magasabb mint 5% és alátámasztja a becslési eredményeinket.

A 3. táblázat mind az Arellano-Bond- és Arellano-Bover-becslés értékeit megmutatja. Először is, a korrupcióészlelést meghatározó változó inszignifikáns az Arellano-Bond modellre kapott eredmények szerint. Az Arellano-Bover becslés azt mutatja, hogy a korrupcióészlelés szintje negatív hatást gyakorol

3. táblázat

A DINAMIKUS PANELADAT-ELEMZÉS ELŐREJELZÉS EREDMÉNYEI

	BOND	BOVER
	FD	FD
FD (-1)	-0,240178 (0,0084)*	-0,257985 (0,0103)**
CPI	0,000851 (0,4638)	-0,001420 (0,1941)
GOVERN	-0,000561 (0,0704)	-0,001374 (0,0001)*
OPEN	0,000316 (0,1613)	0,001025 (0,0000)*
GDP	-2,894399 (0,0000)*	-5,301670 (0,0000)*
AR(2)	0,1092	N/A
SARGAN	0,239195	0,450655

Megjegyzés: Minden modell esetében a becslés a GMM-rendszerrel történt, és minden esetben szignifikánsak. Az FD (-1)-et késleltetési változóként alkalmazzuk. Az AR(2) az első-differenciált maradványok másodrendű autokorrelációs tesztje, a nullhipotézis alatt. Sargan-teszt a túlidentifikációs korlátozások érvényességének megállapítására, a null hipotézis alatt. * és ** jelölik a szignifikanciát 1, illetve 5 százalékos szinten.

Forrás: Arellano-Bond és Arellano-Bover alapján saját szerkesztés

rol a pénzügyi fejlődésre, de ez az eredmény nem szignifikáns statisztikailag. Tehát a CPI-ben bekövetkező bármely változás nem érinti a pénzügyi fejlettséget (FD), ahogy azt *Gjjeçi és Marinč* 2018; *Asongu és Odhiambo* 2019; *Ozili* 2019 is kimutatta már. Az Arellano-Bond becslési eredmények szerint a kontroll változó GDP szignifikáns 1 százalékon és ez az együttható $-2,894399$. Az Arellano-Bover becslési eredmények szerint a GOVERN- és OPEN-változók statisztikailag szignifikánsak 1 százalékos szinten. Az eredmények szerint a GOVERN-eredményekben bekövetkező egy egységnyi növekedés $0,001374$ csökkenést eredményez az FD-ben, míg egy egységnyi növekedés az OPEN-eredményekben $0,001025$ növekedést eredményez az FD-ben.

Jelen tanulmányban a korrupcióészlelés szintjét jelölő korrupcióészlelési index pénzügyi fejlettségi mutatóra gyakorolt hatását próbáltuk mérni. E tekintetben a korrupcióészlelési indexet szoros összefüggésbe hozzák az országok fejlettségi szintjével. A korrupcióészlelési index vizsgálatokor hasznosnak tartják az országok társadalmi és gazdasági fejlettségi szintjének, és így társadalmi-gazdasági szerkezetének vizsgálatát. A technológiai fejlődés, a kormányzati politika átláthatósága, a megalapozott monetáris és fiskális politika, valamint a korrupció ellenőrzésének kombinációja segítheti az országokat a magasabb pénzügyi fejlettségi szint elérésében. Nem lehet határozottan kijelenteni, hogy a gyenge pénzügyi szektorral rendelkező zárt gazdaságok nem tudnak szerepet vállalni a globális piacokon és magukévá tették a korrupcióészlelést.

Az országok korrupciós szintje a gazdasági és társadalmi szerkezetük szerint eltér. A valóságban a korrupció magasabb lehet a pénzügyileg kevésbé fejlett országokban, ha azt nem kíséri jó kormányzás. Ebben a tekintetben a pénzügyi fejlődés és a CPI-t befolyásoló hatások hiánya negatív a vizsgált országokban. A pénzügyi fejlettség kulcsfontosságú a

korrupció észlelésének sikeréhez. Az elmúlt években majdnem minden ország hozott létre korrupcióészlelési stratégiákat. A korrupcióészlelés növekedésének a pénzügyi fejlődésre gyakorolt hatása Kelet-Európa és Közép-Ázsia országaiban statisztikailag inszignifikáns. Ezekben az országokban, ahol a változó statisztikailag inszignifikáns, mivel a korrupció észlelése alacsony a fejlett országokhoz képest, az figyelhető meg, hogy a korrupcióészlelés növekedése várhatóan jelentéktelen hatással lesz a pénzügyi fejlődésre. Különösképpen mivel ezek az országok rendelkeznek a legalacsonyabb szintű fejlettséggel, oktatással és politikai stabilitással, más szóval a korrupcióészlelés szintje várhatóan alacsony lesz a magas szintű pénzügyi bizonytalanságból kifolyólag. Az állapítható meg továbbá, hogy a korrupcióészlelés nem alakult ki és nincs hatással a pénzügyi fejlődés szintjére, mivel lehetséges, hogy a hiányosság ellenére csak kevés szabályozás van érvényben ezen a téren.

KÖVETKEZTETÉSEK

A korrupcióészlelés eredményeképpen egyes projektek több tőkét igényelnek, mint más projektek, ami hanyatlást idéz elő a magánberuházások minőségében és csökkenti az adósságok hitelvisszafizetési képességét. Hangsúlyozzuk, hogy a korrupcióészlelés szintje súlyosbítja a nem megfelelő finanszírozás problémáját (Son et al., 2017).

Ebben a tanulmányban egy modellt dolgoztunk ki a korrupcióészlelés pénzügyi stabilitásra gyakorolt hatásának vizsgálatára egy 19 kelet-európai és közép-ázsiai országból álló mintán, az általánosított momentumok módszere (Generalized Method of Moments – GMM) alkalmazásával, a 2012–2017 közötti időszakra. Az eredmények azt mutatják, hogy nincs kapcsolat a korrupció észlelése és a pénzügyi rendszer fejlődése között. Mi több, az

eredményeink azt mutatják, hogy a korrupció észlelése nem fog pénzügyi fejlődéshez vezetni ezekben az országokban.

A fejlett országok kevésbé vannak kitéve a korrupcióészlelésnek az erősen hierarchikus struktúráiknak köszönhetően. A hierarchikus struktúrák kevés mérlegelési mozgásteret adnak, és így sikeresen meggátolják a korrupció viselkedés kialakulását. A kevésbé fejlett országok a korrupció gyakorlatokat a szigorú szabályozással kerülhetik el. Arra a következtetésre jutottunk, hogy az erős jogállamiság nincs meghatározó hatással a korrupcióészlelés és a pénzügyi fejlődés közötti kapcsolatra. Az eredmények tág értelemben azt mutatják, hogy a szabályok nem nyújtanak segítséget a kormányzás normáinak javítása terén. Ez az

eredmény pozitívan értékelhető a pénzügyi struktúra szempontjából ezen országok vonatkozásában.

Jelen tanulmány megállapításai hozzájárultak a további kutatásokhoz szükséges alapok megteremtéséhez. A tanulmányunk behatárolt abból a szempontból, hogy a korrupcióészlelésnek a pénzügyi fejlődésre gyakorolt közvetett hatását mutatja be. A tanulmány korlátozott továbbá az időtartam szempontjából is. További kutatásokkal más országok tekintetében vizsgálható lenne a korrupcióészlelés és a pénzügyi piacok közötti kapcsolat. Kutatások vizsgálhatnák továbbá a korrupcióészlelésnek a bankrendszerre és a tőzsdepiacra külön-külön kifejtett hatását. Ezáltal lehetőség nyílna egyéb következtetések levonására.

FÜGGELÉK

1. táblázat

A JELEN TANULMÁNY TÁRGYÁT KÉPEZŐ ORSZÁGOK LISTÁJA

Grúzia	Albánia
Montenegró	Örményország
Fehéroroszország	Moldova
Törökország	Ukrajna
Szerbia	Kazahsztán
Bosznia-Hercegovina	Kirgizisztán
Koszovó	Oroszország
Macedónia	Azerbajdzsán
Tádzsikisztán	Üzbegisztán
Türkmenisztán	

IRODALOM

- AHMAD, F. (2013). Corruption and Information Sharing as Determinants of Non-Performing Loans. (Korrupció és információmegosztás mint a nemteljesítő hitelek meghatározó tényezői.) *Business Systems Research*, 4(1), pp. 87–98, <https://doi.org/10.2478/bsrj-2013-0008>
- ALI, M., SOHAIL, A., KHAN, L., PUAH, C.H. (2019). Exploring the role of risk and corruption on bank stability: evidence from Pakistan. (A kockázat és korrupció banki stabilitásra gyakorolt hatásának vizsgálata: pakisztáni bizonyítékok.) *Journal of Money Laundering Control*, 22(2), pp. 270–288, <https://doi.org/10.1108/JMLC-03-2018-0019>
- ALONSO-BORREGO, C., ARELLANO, M. (1999). Symmetrically normalized instrumental-variable estimation using panel data. (Szimmetrikusan normalizált instrumentális-változó becslés paneladatok felhasználásával.) *Journal of Business & Economic Statistics*, 17(1), pp. 36–49, <https://doi.org/10.2307/1392237>
- ALOU, Z. (2019). The role of political instability and corruption on foreign direct investment in the MENA region. (A politikai instabilitás és a korrupció szerepe a közvetlen külföldi befektetésekből a MENA-régióban.) Munich Personal RePEc Archive
- ANAERE, C. I. (2014). Effects of Corruption on Bank Lending: Evidence from Sub Saharan Africa. (A korrupció hatása a banki hitelezésre: bizonyítékok a szubszaharai Afrikából.) *Journal of International Economy and Business*, 2, pp. 15–27
- APERGIS, E., APERGIS, N. (2019). New evidence on corruption and government debt from a global country panel: A non-linear panel long-run approach. (Új bizonyítékok a korrupcióról és az államadósságról globális országpanelen: nemlineáris hosszú távú panel megközelítés.) *Journal of Economic Studies*, 46(5), pp. 1009–1027, <https://doi.org/10.1108/JES-03-2018-0088>
- ARELLANO M., BOVER O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. (A hibatag modellek instrumentális változó becslésének új megközelítése.) *Journal of Econometrics*, 68, pp. 29–51, [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01642-D](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01642-D)
- ARELLANO M., BOND, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. (Panel adat meghatározási vizsgálatok: monte-carlói bizonyítékok és alkalmazásuk foglalkoztatási egyenletekben.) *Review of Economic Studies*, 58, pp. 277–297, <https://doi.org/10.2307/2297968>
- ARSHAD, S., RIZVI, S. A. R. (2013). Impact of corruption on bank profitability: an analysis of Islamic banks. (A korrupció hatása a bankok jövedelmezőségére: iszlám bankok elemzése.) *Int. J. Business Governance and Ethics*, 8(3), pp. 195–209, <https://doi.org/10.1504/IJBGE.2013.057375>
- ASONGU, S., ODHIAMBO, N. (2019). Financial access, governance and insurance sector development in Sub-Saharan Africa. (Pénzügyi hozzáférhetőség, kormányzás és a biztosítási szektor fejlődése a szubszaharai Afrikában.) *Journal of Economic Studies*, <https://doi.org/10.1108/JES-01-2019-0025>
- AYAYDIN, H., BALTACI, N. (2013). Corruption, banking sector, and stock market development: A panel data analysis. (Korrupció, bankszektor és tőzsdepiaci fejlődés: paneladat-elemzés.) *European Journal of Research on Education*, 1(2), pp. 94–99
- BALTAGI, B. H., (2005). *Econometric Analysis of Panel Data. (Paneladatok ökonometriai elemzése)*, Harmadik kiadás, John Wiley

- BLUNDELL R., BOND S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. (Kezdeti feltételek és pillanatnyi korlátozások a dinamikus paneladatok modelljeiben.), *Journal of Econometrics*, 87, pp. 115–143, [https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(98\)00009-8](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(98)00009-8)
- BOLARINWA, S.T., SOETAN, F. (2019). The effect of corruption on bank profitability. (A korrupció hatása a bankok jövedelmezőségére.) *Journal of Financial Crime*, 26(3), pp. 753–773, <https://doi.org/10.1108/JFC-09-2018-0102>
- BOUGATEF, K. (2016). How corruption affects loan portfolio quality in emerging markets? (Milyen hatással van a korrupció a hitelportfólióra a fejlődő gazdaságokban?) *Journal of Financial Crime*, 23(4), pp. 769–785, <https://doi.org/10.1108/JFC-04-2015-0021>
- CHEN, M., JEON, B. N., WANG, R., WU, J. (2015). Corruption and bank risk-taking: Evidence from emerging economies. (Korrupció és a bankok kockázatvállalása: bizonyíték fejlődő gazdaságokból.) *Emerging Markets Review*, 24 pp. 122–148, <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2015.05.009>
- ERKAL, G., AKINCI, M., YILMAZ, Ö. (2014). Yolsuzluk ve İktisadi Büyüme İlişkisi: OECD ve AB Ülkeleri Üzerine Panel Sınır Testi Analizi, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 92/Ocak-Mart
- FROLOVA, I., VORONKOVA, O., ALEKHINA, N., KOVALEVA, I., PRODANOVA, N., KASHIRSKAYA, L. (2019). Corruption as an Obstacle to Sustainable Development: A Regional Example. (Korrupció mint a fenntartható fejlődés akadályai: Regionális példa.), *Entrepreneurship and Sustainability*, Issues, 7(1), [http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.1\(48\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.1(48))
- GJECI, A., MARINC, M. (2018). Corruption and Non-Performing Loans. (Korrupció és nemteljesítő hitelek.) Elérhető: SSRN 3263966. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3263966>
- GRÜNDLER, K., POTRAFKE, N. (2019). Corruption and economic growth: New empirical evidence. (Korrupció és gazdasági növekedés: új empirikus bizonyítékok.), *European Journal of Political Economy*, 60, 101810 <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2019.08.001>
- KAPLAN, E. A., AKÇORAOĞLU, A. (2017). Political Instability, Corruption, and Economic Growth: Evidence from a Panel of OECD Countries. (Politikai instabilitás, korrupció és gazdasági növekedés: OECD-országok paneljéből származó bizonyítékok.) *Business and Economics Research Journal*, 8(3), pp. 363–377, <http://doi.org/10.20409/berj.2017.55>
- MING, K. L. Y., JAIS, M.B., RAHIM, R.A., CHE-AHMAD, A. (2018). Corruption and Stock Market Development: Evidence from Asian Countries. (Korrupció és tőzsdepiaci fejlődés: bizonyítékok Ázsiából.) *The Journal of Social Sciences Research*, 6, pp. 357–362, <https://doi.org/10.32861/jssr.spi6.357.362>
- MWANGI MERCY W., AMOS G. N., GEORGE O. A. (2019). Relationship between corruption and capital flight in Kenya: 1998–2018. (A korrupció és tőkekiáramlás közötti kapcsolat Kenyában: 1998–2018.) *International Journal of Research in Business and Social Science* 8(5), pp. 237–250, <https://doi.org/10.20525/ijrbs.v8i5.318>
- NÉMETH E., VARGHA B. T., PÁLYI K. Á. (2019). Nemzetközi korrupciós rangsorok tudományos megbízhatósága. *Pénzügyi Szemle*, 64(3), 321–337. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2019_3_1
- NG, D. (2006). The impact of corruption on financial markets. (A korrupció hatása a pénzügyi piacokra.) *Managerial Finance*, 32(10), pp. 822–836, <https://doi.org/10.1108/03074350710688314>
- NURHIDAYAT, R. M., ROKHIM, R. (2018). Corruption and Government Intervention on Bank Risk-Taking: Cases of Asian Countries.

(Korrupció és a banki kockázatvállalással kapcsolatos kormányintézkedések: esetek Ázsiából.) *Jurnal Dinamika Manajemen*, 9 (2), pp. 228–237, <https://doi.org/10.15294/jdm.v9i2.15951>

OZILI, P. K. (2019). Bank income smoothing, institutions and corruption. (Bankijövedelemsimítás, intézmények és korrupció.) *Research in International Business and Finance*, (49) pp. 82–99, <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2019.02.009>

ÖZBARAN, H. (2003). Yolsuzluk ve Bu Alanda Mücadele Eden Uluslararası Örgütler ve Birimler, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 50–51, Temmuz – Aralık

PARK, J. (2012). Corruption, soundness of the banking sector, and economic growth: a cross country study. (Korrupció, a bankszektor megbízhatósága és gazdasági növekedés: országközi tanulmány.) *Journal of International Money and Finance*, 31(5), pp. 907–929, <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2011.7.007>

PARK, B., KHANOI, O. (2017). How does the globalization of firms affect corruption in developing economies? (Hogyan befolyásolja a cégek globalizációja a korrupciót a fejlődő gazdaságokban?) *Journal of Korea Trade*, 21(3), pp. 256–270, <https://doi.org/10.1108/JKT-02-2017-0022>

PULAY Gy., LUCZA A. (2018). Objektív korrupciós kockázatok – szubjektív kontrollok. A köztulajdonú gazdasági társaságok integritási helyzete, felmérésének módszere és eredményei. *Pénzügyi Szemle*, 63(4), 498–517. oldal

SHUMETIE, A., WATABAJI, M. D. (2019). Effect of corruption and political instability on enterprises' innovativeness in Ethiopia: pooled data based. (A korrupció és politikai instabilitás cégek innovativitására gyakorolt hatása Etiópiában: összesített adatok alapján.) *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 8(11), <https://doi.org/10.1186/s13731-019-0107-x>

SON, T. H., MAI, N. Q. C., LIEM, N. T. (2017). Corruption and The Soundness of Banking Systems in Middle-Income Countries. (Korrupció és a bankrendszer megbízhatósága a közepes jövedelemmel rendelkező országokban.) *Science & Technology Development Journal: Economics – Law and Management*, 1(Q5), <https://doi.org/10.32508/stdjelm.v1iQ5.494>

SVIRYDZENKA, K. (2016). Introducing a new broad-based index of financial development. (Egy új, széleskörű pénzügyi fejlettségi mutató bevezetése.) *Nemzetközi Valutaalap*

TIDIANE, N. C. (2019). Corruption, Investment and Economic Growth in WAEMU Countries. (Korrupció, beruházások és gazdasági növekedés a WAEMU országokban.) *International Journal of Economics and Finance*, 11(4), <https://doi.org/10.5539/ijef.v11n4p30>

TOADER, T., ONOFREI, M., POPESCU, A., ANDRIEŞ, A. M. (2018). Corruption and Banking Stability: Evidence from Emerging Economies. (Korrupció és banki stabilitás: bizonyítékok fejlődő gazdaságokból.) *Emerging Markets Finance and Trade*, (54) pp. 591–617, <https://doi.org/10.1080/1540496X.2017.1411257>

WELL, L. (2011). How corruption affects bank lending in Russia. (A korrupció hatásai a banki hitelezésre Oroszországban.) *Economic Systems*, 35, pp. 230–243, <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2010.05.005>

Nemzetközi Valutaalap, (2019), <https://data.imf.org/?sk=F8032E80-B36C-43B1-AC26-493C5B1CD33B&csId=1481126573525>, Erişim Tarihi: 2019.08.20.

Világbank (2000). Governance and Anticorruption (Chapter 6). The Quality of Growth, (Kormányzás és korrupcióellenesség (6. fejezet), A növekedés minősége.) Kiadó: World Bank Oxford University Press, <http://www.worldbank.org/wbi/qualityofgrowth/complete.pdf>, (Erişim Tarihi: 2019.09.02.)